

Some points concerning determination of semantic progress and its connections with morphological, lexical and wordbuilding levels have been enlightened in this article.

Г.М. Мельничук
канд. філолог, наук., доцент
І.В. Мельшічук
викладач

ГРАМАТИЧНІ ЗМІНИ У СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

У статті розглядаються тенденції розвитку морфологічних та синтаксичних явищ сучасної німецької мови, з ясовуються їх чинники.

Сучасні тенденції розвитку німецької мови привертають пильну увагу не тільки мовознавців-теоретиків, але й практиків. Аналіз цих тенденцій, їхня оцінка, виявлення „кандидатів” на мовні зміни, з’ясування чинників таких змін, навіть прогнозування їхнього подальшого існування знаходяться у сфері інтересів лінгвістів та викладачів німецької мови.

У цій статті розглядаються мовні зміни на морфологічному та синтаксичному рівнях. Аналізу піддаються, з одного боку, явища, які вже існують і тільки розширюють сферу свого функціонування і таким чином витісняють інші конструкції; з іншого боку, ті явища, які можна вважати новими. Проте такі зміни частіше сигналізують про відхилення від норми.

Різні сучасні лінгвістичні школи визначають норму як стандарт або вибір варіантів; як правило, певну мовну та мовленнєву поведінку [2; 6; 9]. Виходячи з цих положень, ми розглядаємо норму як усталену мовну форму (Standardsprachform), яка слугує точкою відліку (Referenzpunkt) дія інших мовних форм та їхнього вживання.

Поняття мовної норми має свою об’єктивну та суб’єктивну сторони. Об’єктивною є реальний мовний узус (сукупність реально вживаних лексем, слівформ, мовних конструкцій і сукупність тенденцій відбору та правил використання мовних засобів), а суб’єктивною - система оцінок мовних явищ („правильно - неправильно”, „доречно - недоречно”).

Аномалією у лінгвістиці називають порушення правил уживання мовних одиниць, тобто нормативних правил [1; 9]. Категорія аномалії нерозривно пов’язана з нормою, оскільки функціонує вона на тлі норми. Н.Д.Арутюнова слушно зауважує, що норма і аномалія не розділені глухою стіною [2, с. 74].

Отже саме кодифікована норма дає можливість виявити аномальні явища, які свідчать не про неусталеність норми, а, навпаки, про її постійний розвиток, про відкритість мови до змін. Аномалію можна визначити, коли з’являється невідповідність системі мови, порушуються загальноновизнані зразки та мовна традиція.

Наступне речення містить чотири розмовних конструкції, які відображають загальні тенденції в сфері морфології та синтаксису сучасної німецької мови і протирічять стандартній мовній формі, орієнтованій на нормативну граматику:

Wegen clem Zeugnis brauchst du nicht weinen, weil meins ist auch nicht besser wie deins.

1. Brauchen з / без zu

На сучасному етапі правило, відповідно до якого з дієсловом *brauchen* інфінітив повнозначного дієслова вживається з часткою *zu* (*brauchst nicht zu weinen*), дедалі поступається своїм нормативним характером. Показово, як трактують цей аспект граматики сучасної німецької мови. Граматика DUDEN уже в 3-му виданні констатує, що дієслово *brauchen* має модальне лексичне значення категоричної потреби або обов'язку виконати дію, виражену повнозначним дієсловом, близьке за значенням до дієслова *müssen* і на цій підставі вживається без частки *zu*. Автори цього видання також зауважують, що вживання *brauchen* з чистим інфінітивом сприймається багатьма ж явище розмовної мови і рекомендують ставитися до цього толерантно, оскільки вживання цього дієслова з часткою *zu* закріпилося у сфері усної літературної мови [5]. Отже треба брати до уваги той факт, що *brauchen* - всупереч старому нормативному правилу - буде вживатися в майбутньому як модальне дієслово, тобто ж *durfen*, *können*, *mögen*, *müssen*, *sollen*, *wollen*. Не виключають такої можливості й П.Ейзенберг, Х.Вейнріх, коли зауважують щодо майбутньої перспективи переходу *brauchen* та *lassen* до групи модальних дієслів [7, с. 99; 11].

2. Причинний сполучник weil

Наведене речення-приклад демонструє той порядок слів після сполучника *weil*, який дедалі частіше зустрічається у розмовній мові і не відповідає правилам нормативної граматики. Ця тенденція привертає увагу багатьох дослідників німецького синтаксису [4; 9; 10], проте в граматиках сучасної німецької мови вона тематизується, ж правило, ще обережно-очікувано. Граматика DUDEN тільки у своїх 5 та 6 виданнях і тільки однією короткою вступною приміткою до розділу „Причинні сполучники” торкається цієї проблеми: „Відповідно до мовної норми некоректним є зростаюче вживання в усному мовленні сполучника *weil* з препозицією змінюваної частини присудка (finites Verb)” [5, с. 406]. За правилами нормативної граматики порядок слів самостійного речення після сполучника *weil*, тобто друга, а не кінцева позиція змінюваної частини присудка у підрядному реченні (сполучниково- предикативна рамка), вважається порушенням норми. Розвиток такої тенденції пояснюють функціональною наближеністю причинного підрядного сполучника *weil* до причинного сурядного сполучника *denn*, після якого слідує головне речення. Проте сполучник *denn* в усному мовленні вживається рідко, його місце займає підрядний сполучник *weil* із збереженням порядку слів простого самостійного речення, притаманного сполучнику *derm*. Виникає питання, чи не витисне ця конструкція в майбутньому поступово причинний сполучник *derm* і стане нормою літературної мови? Однозначної думки серед лінгвістів немає. В той час ж, наприклад, Х.Глюк та В.-В.Зауер займають нерішучу позицію і посилаються на те, що час покаже, чи запозиче писемна мова цю конструкцію [8, с. 50], Х.Вейнріх упевнений, що ненормативний порядок слів простого самостійного речення після підрядного сполучника *weil* у майбутньому стане нормою писемної мови та писемного мовлення [11].

3. Порівняльні частки wie /als

Питання щодо можливості отримання нормативного статусу конструкцією тип} ⁷ *besser wie deins*, наведеної у нашому реченні-прикладі, залишається відкритим. Порівняльна частка *wie* вживається нормативно для вираження відношення

однаковості, *als* - для вираження неоднаковості. Проте у розмовному мовленні дуже поширена *wie* для репрезентації неоднаковості, часто у сполученні з *als* (*als wie*), що є відхиленням від норми. Це явище має історичні чинники, які унаочнює таблиця:

	<i>Positiv</i> Звичайний ступінь порівняння	<i>Komparativ</i> Вищий ступінь порівняння
mhd. (свн.)	<i>Als / (al)sam</i>	<i>Denn(e) / danne</i>
frnhd. (рнвн.)	<i>wie / als</i>	<i>als / derm</i>
nhd. (нвн.)	<i>Wie</i> vgl. „sowohl <i>als</i> auch”	<i>Als</i> vgl. „mehr <i>derm</i> je”

У ранньовісхіднонімецькій мові (рнвн) частка *wie* вживалася поряд з *als* при звичайному (*Positiv*) ступені порівняння, про що, доречі, нагадує складний сполучник сучасної німецької мови *sowohl als auch*. У нововісхіднонімецькій період (нвн) частка *wie* стала загальноприйнятою нормою. Якщо ця частка закріпиться і у вживанні з вищим (*Komparativ*) ступенем замість *als*, то це можна було б пояснити прагненням до мовної економії, оскільки при використанні звичайного ступеня (*so gut*) і вищого ступеня (*besser*) зрозуміло, що саме мається на увазі. Тобто у такому разі не відбудеться втрати інформації [3, с. 17].

4. *wegen* Genitiv / Dativ

Конструкція *wegen dem Zeugnis* у реченні-прикладі вважається у літературній мові некоректною, проте є дуже поширеною в усному мовленні і, здається, поступово закріплюється й у писемній мові, про що свідчать приклади з літературних текстів. Цю тенденцію можна пояснити лабільним уживанням у сучасній німецькій мові відмінка *Genitiv*. Значне скорочення генитивних конструкцій спостерігалось у валентістно залежних генитивних об'єктів у структурах речень типу „підмет - присудок - об'єкт в *Genitiv*„. Як ілюстрацію можна навести дієслово *brauchen*, же з самого початку свого існування керує

Genitiv, наприклад, *es braucht keines Beweises* або *ich brauche seiner*. Сьогодні вживають структури *es braucht keinen Beweis* та *ich brauche ihn*. Аналіз цих конкретних форм дає підставу стверджувати про загальну тенденцію витіснення генитива аккузативом або аналітичною прийменниковою конструкцією. Наприклад, замість *ich gedenke seiner* віддають перевагу *ich denke an ihn*. Така тенденція є наслідком відокремлення дієслівної групи від групи іменника. Генитивні об'єкти практично не вживаються в сучасній мові, або використовуються з метою досягнення стилістичного ефекту, взагалі вони характерні дія високого стилю. Винятком є незначна кількість сталих словосполучень: *eines Besseren belehren / sich eines Besseren besinnen, jeder Beschreibung spotten, jeder Grundlage entbehren, sich seiner Haut wehren*

Переважне вживання прийменникової конструкції замість об'єкту в *Genitiv* пояснюється відмінковим синкретизмом. У німецькій системі відмінків при відмінюванні іменників жіночого роду *Dativ* та *Genitiv* співпадають (<*der Frau*). З іншого боку, в іменників сильної відміни чоловічого та середнього роду *Genitiv* виражений двічі (*des Tags / ITausen*). Заміна об'єкту, вираженого іменником в *Genitiv*,

прийменниковою конструкцією у близьких за значенням дієсловах може бути зумовлена дією закону' аналогії, наприклад, *sich erinnern, sich besinnen, sich entsinnen*. Ще однією з причин поширення прийменникової конструкції є її більша мобільність у реченні у порівнянні з об'єктом в Genitiv. Всі ці фактори пояснюють тенденцію витіснення генитивного об'єкта прийменниковою конструкцією, її виняткове вживання в усному' мовленні і становлення як норми німецької літературної мови.

На відміну від генитивного об'єкта атрибутивний генитив протягом довгої історії свого існування як мовного явища не тільки зберіг свої форму і функції, але й продуктивно посилює свої позиції. Щоправда це стосується писемної німецької мови, яка у цьому відношенні, як зазначає Х.Вейнріх, перебуває під впливом мов професійно-ділового стилю [11]. В усній розмовній мові атрибутивний генитив майже не вживається, перевага надається описовим конструкціям, наприклад, замість *das Auto des Mannes* використовують *das Auto von deni Mann, deni Mann sein Auto*.

Ще у минулому столітті О.Бехагель писав про перспективу зникнення генитива [4], й сьогодні деякі дослідники цієї проблеми поділяють погляди вченого [10, с. 158]. Проте погодитися з ними можна, очевидно, тільки частково, що підтверджує розвиток генитивного атрибута. Що ж стосується прийменника *wegen* з нашого речення-прикладу, який вжитий не за нормативними правилами (замість *wegen Genitiv - wegen Dativ*), то слід зауважити, що це відхилення від норми можливо стане нормою, про що свідчать прийменникові конструкції з давальним відмінком, які стають все більш чисельними [4].

Розглянуті в статті тенденції мовних змін на морфологічному та синтаксичному рівнях сучасної німецької мови на прикладі лише одного речення потребують вивчення в їхньому широкому та різноманітному спектрі і не в останню чергу з точки зору використання в практиці викладання німецької мови ж іноземної. На особливу увагу заслуговує, на нашу думку, відповідь на такі питання: 1. На які норми та правила має орієнтуватися комунікативно спрямоване навчання німецької мови?: 2. Наскільки розрізняються способи вживання граматичних структур у писемній та усній мовах та мовленні?: 3. Як і коли доцільно інтегрувати в практику⁷ викладання німецької мови феномени усної розмовної мови, які впливають на писемну мову і є відхиленнями від норми?

Список використаної літератури

1. Арутюнова Н.Д. Аномалии и язык // Вопросы языкознания. - 1987. - №3. - С. 3-19.
2. Арутюнова Н.Д. Язык и мир человека. - 2-е изд., испр. - М.: „Языки русской культуры"⁵⁵, 1999. - I-XV, 896 с.
3. Betz W. Moglichkeiten und Grenzen der Sprachkritik. In: Sprache mi technischen Zeitalter 25. - 1968. - S. 7-27.
4. Debus F. Entwicklungen der deutschen Sprache in der Gegenwart - und in der Zukunft? - Akademie der Wissenschaften und der Literatur, Mainz. - Stuttgart: Steiner, 1999. - 56 S.
5. Duden. Grammatik der deutschen Gegenwartssprache. - Mannheim; Leipzig; Wien; Ztinch: Dudenverlag, 1998 / Der Duden: Bd. 4. - 775 S.
6. GCtze L. Normen - Sprachnormen - Normtoleranz. In: DaF. - H. 3. - 2001. - S. 131-133.

7. Eisenberg P. Grundriß der deutschen Grammatik. - 2. Oberarbeitete und erweiterte Auflage. - Stuttgart, 1989.
8. Gluck H., Sauer W.W. Gegenwartsdeutsch (=Sammlung Metzler. Bd. 252). - Stuttgart, 1990.
9. Thurmair M. Standardnorm und Abweichungen. Entwicklungstendenzen unter dem Einfluss der gesprochenen Sprache. In: DaF. - H. 1. - 2002. - S. 3-8.
10. Wegener H. Weil - das hat schon seinen Grund. In: Deutsche Sprache. - H. 4. - S. 289-305.
11. Weinrich H. Textgrammatik der deutschen Sprache. - Mannheim; Leipzig; Wien; Zurich: Dudenverlag, 1993. - 1111 S.

Summary

The article deals with the grammar anomalies in present-day German.

І.О.Талаш
аспірантка

ОСОБЛИВОСТІ ЛЕКСИЧНОГО ВИРАЖЕННЯ ТЕМПОРАЛЬНОСТІ У ТЕКСТАХ ПУБЛІЦИСТИЧНОГО ТА ІНФОРМАЦІЙНОГО СТИЛІВ

У статті розглядаються особливості функціонування лексичних обставинних конкретизаторів у текстах публіцистичного та інформаційного стилів, а також робиться спроба їх класифікації.

Текст зрозумілий нам настільки, наскільки послідовно у часі розгортаються в ньому події. Адже, сприймаючи текст, людина мимохіть співвідносить текстовий час і реальний. Однак, як справедливо зауважує

І.Гальперін, текстовий і реальний час співвідносяться, але не збігаються [3, с. 87]. Крім того, саме поняття „текстовий час” виявляється складним і багатограним. Тому в мовознавстві розробляються два основні напрямки з цієї проблеми - досліджуються засоби вираження темпоральності та особливості їх функціонування в тексті (Л.Вишня, С.Єрмоленко, А.Загнітко, Р.Куцова, В.Позанська, С.Соколова, В.Харковський), з'ясовується співвідношення тестового і реального часу (О.Бондарко, І.Гальперін, Т.Матвеева, Н.Слюсарєва). Слід зазначити, що дослідники, як правило, багато уваги приділяють центральним засобам вираження темпоральності, меншою мірою досліджено периферійні.

У статті зроблено спробу з'ясувати особливості вираження темпоральності лексичними засобами та особливості їх функціонування в текстах публіцистичного та інформаційного стилів.

До лексичних засобів вираження темпоральності відносяться лексичні обставинні конкретизатори темпоральних відношень (термін О.Бондарка) [10, с. 53]. Як зауважує Т.Матвеева, часовий континуум тексту у плані вираження є лексикоцентричною категорією, оскільки лексичні обставинні конкретизатори (далі - ЛТК) завжди підпорядковують собі граматичну семантику дієслівних форм, а не навпаки [7, с. 31]. На особливий статус ЛТК в тексті вказує й О.Бондарко, проте він зауважує, що лексичні обставинні конкретизатори хоча й можуть визначати часовий